

ÖSTÄNGS GÅRD, DEL 2

– HUR VI FORMAT VÅRT LIV PÅ LANDET

Jonas Dahl & Ylva Lundin

Så fick vi köpt vår gård till slut. Många års drömmande skulle förverkligas och då är det lätt att starta för många projekt på en gång. Vi har nu gjort sex säsonger på gården. Saker och ting börjar falla på plats, men skulle vi starta om idag så hade vi gjort nästan allting annorlunda.

1. Regn, sol och en stega vid fasaden

Vi tog över gården i oktober 2014 och hade då letat några år. Under hela vår väntan på rätt objekt diskuterade vi hur vi ville ha det om vi någon gång skulle hitta vår gård. Alla våra idéer och tankar samlade vi i ett svart skissblock, så vi var på tå när vi hade skrivit på kontraktet på våren 2014. Vi fick lov att spendera så mycket tid vi ville på Östäng inför övertagandet i oktober, så vi tillbringade mycket tid på gården där vi studerade platsen och gjorde upp planer.

Resiliens

Ända sedan vi gick med i omställningsrörelsen så har ordet resiliens varit med oss. Ibland har det varit ett alternativt sätt att se på saker, ibland har det varit som en kompass i våra liv. Varje större beslut som vi tagit har analyserats utifrån resiliensbegreppet. Givetvis gäller även detta beslutet att skaffa gård och vilket objekt vi till slut valde.

Ordet resiliens betyder ett systems förmåga att hantera kriser och oförutsedda händelser utan att övergå i ett sämre tillstånd. Med ett system kan man avse världen, Sverige, en kommun, ett företag, ett lantbruk, en familj eller en person. Att sträva efter att bli resilient kostar ofta i form av minskad ekonomisk effektivitet och är inte alltid att välja den lättaste lösningen. Ur ett ekonomiskt tillväxtperspektiv är vi helt dumma i huvudet. Ur ett resiliensperspektiv är vi inte perfekta men åtminstone på väg åt rätt håll.

Det är strävan efter resiliens som gjort att vi inte satsat på det ekonomiskt mer effektiva i att ha 120 000 honor, utan i det mer resilienta i att ha 120. Det är det som gjort att vi inte har satsat på det ekonomiskt mer effektiva att ha 100 eller 1000 tackor, utan i stället valt att ha 10. Det är det som gjort att vi inte har satsat på det mer ekonomiskt effektiva att

odla ett fåtal grödor som pumpa, grönkål eller zucchini på hela åkern med hjälp av traktor, utan istället satsat på över 40 olika grönsaker som vi odlar för hand.

2012 gick vi en PDC (Permaculture Design Course) i permakultur på gården Ankhult i Skåne. Där lärde vi oss massor av praktiska och teoretiska saker kring hur man kan skapa sin plats på jorden så att den verksamhet man bedriver bidrar positivt till platsen istället för att tära på den. Sommaren när vi skrivit på kontraktet men ännu inte fått tillträda var speciell. Vi blev tvungna att följa en av permakulturens råd: att inte börja förändra platsen med en gång utan att observera och fundera. Helst ska man inte göra några större permanenta förändringar under första året. Det hade vi aldrig klarat och förmodligen inte en enda månad, men nu blev vi tvingade att lugna oss en odlingssäsong och bara ta in platsen och dess förutsättningar. Vi hade bestämt oss för en plats men hade inget mandat att göra något med platsen. Vi funderade mycket, och vi har funderat i efterhand på hur det var, då, innan allting hände:

Där och då hade vi alla valmöjligheter som platsen kunde erbjuda. Det har man innan valen är gjorda. När man gör sina val krymper ens möjligheter till val längre fram. Det behöver inte vara något negativt, men hade någon gett oss två getter hade vi nog gladeligen tackat och tagit emot och sedan varit tvungna att stängla, bygga stall och jaga dem när de rymt, vilket hade hindrat oss från att hinna göra annat. Vi startade till exempel upp en grönsaksproduktion med grönsaker till försäljning. När den väl är startad så slukar den timmar, vilket gör att andra saker inte kommer att bli gjorda. Inget ont i det – det är bara så det är.

Första tiden

I november, två veckor efter övertaget, hade vi tre permakulturvänner på besök en helg, och de gjorde en första permakulturskiss över gården. De hade också med sig våra första djur, Agneta och Annefrid, två Linderödssvin som skulle hjälpa oss att bereda odlingsmarken. Sedan satte vi igång direkt med ungefär alla projekt samtidigt. Den första tiden när vi vaknade hade vi ont i hela kroppen och det var svårt att böja fingrarna eller att ta sig ur sängen. Trots att vi hade varit ganska flitiga på gymmet var vi inte vana vid kroppsarbete, och när man vill göra allting på en gång så blir det långa dagar och mycket jobb. Allt var nytt och spännande och vi ville inte sluta när kvällen kom.

I januari kom våra första får och ungefär samtidigt kom våra första hönor. Det året byggde vi om sädesmagasinet till wwoof-bostad, garaget till gårdsbutik, mjölkrummet till slungrum, stängslade betet, inredde hönsburet, byggde dörrar, bytte panna, anlade odlingsbäddar och mycket mer. Alla dessa projekt upplevde vi som väldigt positiva. Det är fantastiskt att få möjlighet att påverka en plats och se hur den utvecklas allt eftersom vi kämpar på. Det är klart att det hände saker som inte var positiva också. Lamningar där vi var tvungna att dra ut sedan länge döda lamm, katter som blev överkörda, hönor som blev sjuka, träd som föll, träd som dog och mycket annat, men på det stora hela upplevde och upplever vi vårt gårdsliv som stimulerande och roligt även om vi nu för tiden håller ett lugnare tempo.

En del saker gick lite väl fort för oss i början. Jordbruksverket vill veta hur många djur som finns, och var de är. De vill även veta vilka marker som används till vad. I alla fall för den som är intresserad av att få jordbruksstöd. När vi anmälde djuren så var det Jonas som råkade

2. Alla beteshagar har inte berg i dagen men det är uppskattat om det finns. 2. Agneta och Annifrid gillar mjuka marker. Tillsammans kom de så småningom att väga som en liten bil. 4-5. För oss har det varit viktigt att bevara gårdsmiljön även om byggnaderna byter ändamål.

6–10. Fem bilder från överkligheten där solen alltid lysor, hönsen låter sig fångas, det finns grönt i både gris- och hönsdagen samt där äggen alltid är rena. Men så är det emellanåt.

ha tid att göra det. Så nu är Jonas personnummer kopplat till våra djur. När det gällde att rapportera om markerna så var det Ylva som hade tid till det, så nu är Ylvas personnummer det enda som duger. När Jonas ska ansöka om gårdstöd och förgröningsstöd så krävs först att Ylva på papper godkänner Jonas som ombud och sedan måste Jonas alltid logga in som Ylvas ombud när det handlar om markerna men som sig själv när det rör djuren. Att vi är gifta och äger djur och gård tillsammans spelar ingen roll för Jordbruksverket.

Idag odlar vi grönsaker i fasta bäddar där vi inte gräver när de väl är anlagda. När vi tog en bit av åkern i bruk och började rensa bort kvickrot och annat rotoqräs så samlade vi ihop en sopsäck kvickrötter per kvadratmeter. Däremot hittade vi inte en enda dagmask. Jorden var utarmad och hårt packad. Det har tagit flera år att tillföra organiskt material så att maskarna har velat återvända. Det har varit ett hårt jobb att få bort allt rotoqräs för att kunna odla grönsaker. I år har vi grävt vårt sjunde kvarter med odlingsbäddar, men nu var det inte några större problem då ytan varit täckt i två säsonger av halm och plansiloplast. Det gjorde att nästan allt rotoqräs redan var dött. Jorden i grönsaksbäddarna är nog det tydligaste exemplet på att vi bidrar positivt till platsen. Man blir glad varje gång man drar upp en planta och jorden kryllar av mask."

"Jorden i grönsaksbäddarna är nog det tydligaste exemplet på att vi bidrar positivt till platsen. Man blir glad varje gång man drar upp en planta och jorden kryllar av mask."

Öka kopplingar i systemet

En tumregel vi har fått från våra permakulturvänner är att ett behov helst ska kunna tillgodoses på tre olika sätt och att en pryl helst ska kunna lösa tre olika behov. Syftet med detta är att öka kopplingarna inom ett system för att öka systemets resiliens. Det är inte alltid möjligt men det är en bra ambition. Hönor ger oss till exempel ägg, gödsel, kött och fungerar som skadedjursbekämpare under äppelträden. Höns är därför enkelt att motivera att vi ska ha i vårt system på Östäng. (Behovet av gödsel tillgodoses av hönsen, fåren och genom gröngödsling.)

Våra hönor bor i två husvagnar som vi köpt billigt från vår lokala husvagnsförsäljare. De är toppen att ha hönor i. Husvagnarna kommer till och med med en färdig hönsingång. Luckan för att tömma den portabla toaletten är lagom stor. Med åren har vi byggt upp ett system med automatiska lucköppnare som släpper ut hönorna på morgonen och stängs på kvällen. Vi har utrullningsreden som vi kan stänga till inför natten och som hålls uppe av degausmagneter. De blir omagnetiska i fem minuter klockan tre på natten så att luckorna faller ner och redena är öppna när hönorna vaknar. Under sittpinnarna finns en skiva där allt nattbajs samlas, och de skrapas rena så

att bajset hamnar i blå plasttunnor som vi lätt kan byta. Det är trevligt att arbeta i en miljö som inte stinker av hönskitt och ammoniak.

Vi började med lantraser men har övergått till först Lohman och numera Bovans. Att använda värphybrider är egentligen inte något vi vill men den enda möjligheten som vi känner till för att få någon lönsamhet i äggproduktionen. Vi funderar över detta en hel del och kanske kommer vi att hitta en "riktig" hönsras som ger tillräckligt många, tillräckligt stora bruna ägg.

Våra ägg säljer sig själva men vi vill inte ha fler hönor än att vi ser hönsbajset som en tillgång. Hönsens bajs använder vi för att gödsla vallen där vi tar vinterfoder till fåren. Skulle vi skala upp antalet hönor så skulle vi få för mycket hönskitt. Samma sak med fåren. Vi vill inte ha fler än att de ingår i gårdens system.

Även fåren fyller sina tre syften. De ger oss kött och lammskinn och hjälper oss att hålla betesmarkerna öppna. Vi har tio tackor, vilket vi har märkt är lagom för att ge oss nog med gödsel som komposteras för att användas i grönsaksodlingen. Vi betäcker tackorna varje höst så att vi ska få nog med djur för att klara av betet under säsong. Det räcker dock inte riktigt utan vi får hjälp att hålla tillräckligt betestryck på betesmarken av grannens kor som går tillsammans med våra får.

Misstag och nya kunskaper

När vi flyttade till gården kunde vi inte mycket om stängsling. Vi råkade vara på en auktion och köpte tjugo rullar begagnat fårnät för en billig penning. I efterhand så ångrar vi oss lite. Vi tycker att de är jobbiga att stängsla med. Våra får har två vinterhagar som de växlar mellan, en vinter i taget. Det hade vi lärt oss på en kurs innan vi flyttade hit. Det är för att minska risken att få in parasiter i flocken, och kanske har det bidragit till att vi har klarat oss än så länge. Eftersom fåren kom i januari var vinterhagarna de första hagarna vi stängslade och vi använde vårt inköpta fårnät. Hagarna är till stor del på kalberg, och det var ett tufft jobb att stängsla tunna jordar på kuperad mark med fårnät. Efter att ha stängslat två vinterhagar med fårnät har vi nu övergått till att använda eltråd, vilket är mycket lättare att sätta upp och ändra om man får nya tankar.

Vi köpte vårt första elaggreat till Linderödsgrisarna som råkade bli våra första djur. Grisar är känsliga och behöver inte så mycket krut i aggregatet. Har de väl lärt sig att de inte gillar att umgås med eltråden så behöver man knappt ha el i tråden. Problemet är bara att aggregatet inte duger till något annat än gris och vi har inte alltid grisar eftersom vi inte behöver anlägga nya odlingar.

Med tiden har vi lärt oss att det är bättre att satsa på bra grejer från början. Nu har vi ett kraftigt aggregat till vårt stora bete. I ett desperat läge så köpte vi det största aggregatet vi kunde hitta, men det hjälpte inte. Vi fick det inte att ge de strömsötter vi förväntade oss. Vi funderade och läste på och insåg att det nog berodde på jordningen. Vi har sandjord närmast gårdscentrum och även om vi hade flera jordspett så blev jordningen inte bra. När det var torr väderlek fick vi vattna på jordspetten för att de skulle jorda. Till slut gjorde vi om jordningen och hämtade lera där vi gjorde ett grävarbete längre bort på en åker. Sedan använde vi vår 20 cm-handjordborr och gjorde 8 hål, en meter djupa med två meters mellanrum, där vi hällde i lera och satte ner jordspett som kopplades in med en enda kabel utan avbrott. Nu skulle det väl fungera? Vi glömde säga till grannen som har kor på betet, och han fick själv upptäcka att vi nu hade ett elstängsel som har tillräcklig studs för att det ska sjunga i armbågen en stund.

Biologisk mångfald

Sedan vi kom till gården har vi planterat cirka 200 fruktträd och en mängd bärbuskar. Vi har tio bikupor som ger oss honung och pollinering av våra grödor. Vi planterar allt fler blommor för att bina och andra insekter ska ha mat hela säsongen. Att öka den biologiska

mångfalden på vår gård har blivit viktigt för oss. Kanske har det blivit lite viktigare för varje nytt larm om artutrotning som nått oss. Alla wwoofare som är på vår gård bygger en fågelholk eller ett insekshotell som de skriver sitt namn på och väljer var de vill sätta upp. Fladdermusholkar är också ok. Det har blivit många holkar genom åren. Den ena mer fantasifull än den andra.

Tre E och kommande kriser

När vi köpte gården 2014 så var det i en tid när allt fler insåg hoten från de tre E:na. Energisäkerheten, ekonomismens fallgropar och den ekologiska misskötseln som vi tillsammans utövar. Vi visste, när vi skaffade vår gård, att vi skulle komma att ställas inför utmaningar i framtiden i och med klimatförändringar, brist på energi och ekonomiska förändringar, men vi visste inte vad och i vilken omfattning något av detta skulle drabba oss och inte heller vad som skulle komma först.

Det fina med att navigera utifrån resiliensbegreppet är att det egentligen inte spelar någon roll vad som drabbar en. Ett resilient system

"Vi planterar allt fler blommor för att bina och andra insekter ska ha mat hela säsongen."

11. Wwoofare brukar uppskatta att få vara med och se hur arbetet i bigården går till. 12. Wwoofarna lämnar fladdermus- eller fågelholkar på Östäng som ett ömsesidigt minne och ett bidrag för biodiversitet. Alla har inte pipskägg. 13. Att skörda och rensa grönsaker är ett ganska hårt men uppskattat arbete.

är resilient oavsett. (Resilient är inte det samma som osårbar, allt kan naturligtvis gå åt skogen ändå.)

Först ut kom så klimatförändringarna som 2018 bjöd på ett torrår värre än vad de flesta kan dra sig till minnes. Nu kanske någon vän av ordning vill invända att torråret inte var klimat utan väder, men det hänger ju ihop. Det finns ny forskning som statistiskt visar hur sannolikt det är att allvarliga väderhändelser hänger ihop med ett ostadigare och varmare klimat.

Vi hade det jobbigt det året med en grönsaksproduktion som krävde bevattning och arbete dagligen oavsett värme, men vi klarade det trots allt utan några större problem även om det var lite svårt att instämna i folks glädje över det fantastiska badvädret. Visst badade vi också på kvällarna efter jobbet, men när man är ute och arbetar med naturen varje dag så blir ett sådant torrår en orostriggare trots bra badtemperatur.

”Vi väljer att fortsätta att ha en bred produktion som är ekonomiskt ineffektiv för man vet aldrig vad som händer.”

14. Det finns många arbetsmoment i en manuell grönsaksodling. 15. Gårdsbutiken gör skäl för namnet under skördedagar. 16. Katterna är bra på att hålla nere mus- och sorktrycket på gården. Gårdsbutiken är lockande men förbjudet område.

Andra tecken på klimatförändringarna är den myckna förekomsten av sniglar och fästingar – en utveckling vi gärna hade varit utan. Milda vintrar ger mer ohyra, ett enkelt samband.

2020 kom vår resiliensstrategi att sättas på prov ordentligt i och med covid-19. Till att börja med blev vi utan wwoofare under första halvan av odlingsäsongen, vilket gjorde att arbetsdagarna i grönsaksodlingen blev längre. Vi har inte anlagt mer odlingsland än att det går att sköta på en person tack och lov, men det blev bra mycket mer arbete.

Eftersom vi valt att sälja direkt till konsument och inte till restaurang så drabbades vi inte alls av att restaurangerna slutade beställa. Vi har läst några reportage om odlare som satsat på pumpor, grönkål, sparris eller zucchini där de har fått plöja ner grödorna för att deras vanliga säljkanaler stängdes ner under pandemin. De odlarna är säkerligen mycket mer ekonomiskt effektiva än vi, men kanske inte lika resilienta. Vi odlar alla grödorna som nämnts ovan men försvinnande lite av var och en, så vi har sålt varenda sparrisstjälk och varenda grönkålsblad direkt till våra lokala kunder. Lammlådorna, äggen, musten och honungen likaså. Vi får sålt allt vi vill sälja och skulle kunna producera mer av allt och ändå få det sålt.

Hade vi tänkt utifrån ekonomisk effektivitet så borde vi anställa flera personer under grönsaksäsongen, köpa oss en tvåhjulstraktor och fyrdubbla produktionen av grönsaker. Det är absolut inte omöjligt, och det hade gett oss ett ekonomiskt överskott, men vi känner oss tveksamma till den lösningen.

Vi väljer att fortsätta att ha en bred produktion som är ekonomiskt ineffektiv för man vet aldrig vad som händer. I november 2020 gick Jordbruksverket till exempel ut med att inga hönor, där man producerar ägg för försäljning, får vara utomhus alls. Inte ens om de får mat och vatten inomhus och hade utomhusvistelsen under tak. Då är vi glada att vi inte har satsat på en hönsflock i kommersiell storlek.

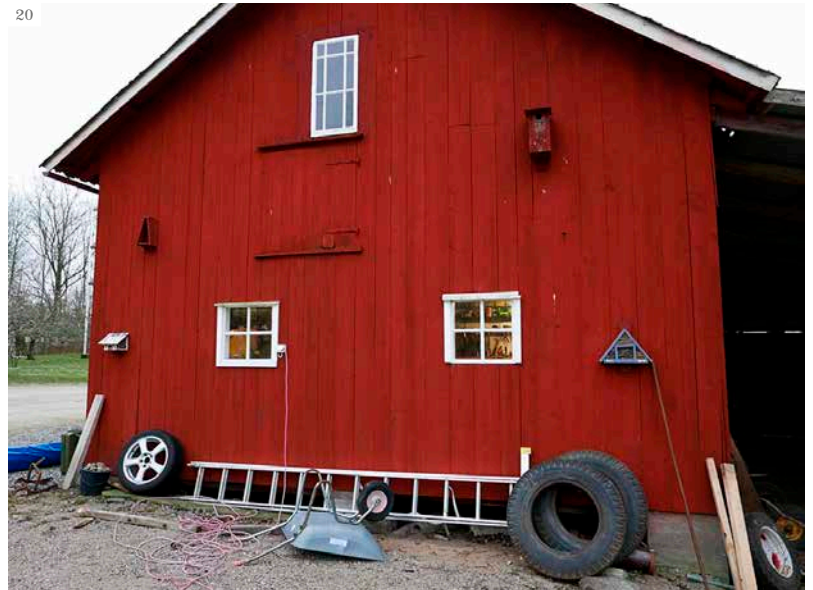
2019 var vi på julmarknad tio dagar. Alla helger från och med sista helgen i november och alla helger utom den sista i december var in-tecknade. Vi gillar julmarknader. Människor är oftast glada och de smakar gärna på kanelkokt äppelmust och diskuterar det ena och det andra. 2020 åkte vi inte på en enda julmarknad på grund av covid-19, vilket kändes lite trist. Det gav oss sämre intäkter i slutet av året och det är naturligtvis inte bra då vi redan har små marginaler, men vi har istället ökat försäljningen via REKO-ring som kompenserar en hel del. Den stora skillnaden i försäljning är att vi inte får sålt våra lammskinn, men de är å andra sidan inte någon färskvara så de får väl ligga till sig till nästa års julmarknader. Inställda marknader betyder också att vi hinner säga upp regler och plank av våra träd och att vedproduktionen inför vintersäsongen 2021/22 redan är påbörjad.

För att ha flera säljkanaler så har vi utöver gårdsbutik och REKO-ring också startat Nolbygårds Matmarknad, en matmarknad inne i Alingsås.

Ålderns betydelse

Vi har fått många reaktioner på vår förra artikel i Åter och det är roligt. Det är alltid intressant att få veta hur det man skriver tas emot. Flera läsare skriver att de ännu inte flyttat ut men att de drömmer om att en dag få möjlighet. Vi vet inget om hur gamla de är men vi har reflekterat lite kring vårt eget val och vår egen ålder. När vi började fundera på att flytta ut var vi 42 och 43 år gamla och när vi väl köpte vår gård 2014 hade vi fyllt 51 och 52. Vi börjar med andra ord att bli lite gamla vid det här laget och det är faktiskt inte så många år kvar till pension. Det känns konstigt men det är så det är.

Åldern spelar in på minst tre sätt. Ett sätt är att förutsättningarna är ganska olika för den som har småbarn och den som inte har det. Våra barn var i yngre tonåren och levde till viss del sina egna liv när vi köpte gård. Det frigör tid som kan användas till att gräva eller säga

17. Första delen av löktorkningen tar solen hand om. Bra väder är en förutsättning. 18. Kryddträdgården kommer nog att ta ett par år på sig att bli klar, men det är ingen brådska. 19. Under vintern kan det vara bra att påminna sig om att sommaren kommer tillbaka. Inga stövlar, inget huttrande eller fruset vatten i ladugården. 20. Det är svårt att undvika att vissa platser fylls av bra-att-ha-grejer som inte har fått någon given plats. Inte vackert men nystruken rödfärg gör att det ser lite mer bebott ut.

eller annat. Det andra sättet som gör åldern viktig är att den kroppsliga styrkan avtar och återhämtningen tar längre tid för den som är äldre. Det tredje sättet är att vi redan hunnit resa, prövat minst två karriärer, haft en hel del hobbyer och känner oss tryggare i oss själva. Högre ålder behöver inte vara ett hinder för att flytta ut men förutsättningarna är lite annorlunda.

Vi arbetade mycket intensivt på gården under de första fem åren. Om vi hade startat idag, sex år senare, hade vi inte klarat av det tempot utan fått göra på annat sätt. Vilken slutsats kan vi dra av detta? Kanske att de två motsatta strategierna "Ta det lugnt och känn in platsen!" och "Kör igång direkt!" går att kombinera. Kan du inte lugna dig utan vill sätta igång så gör det med sådant som inte begränsar dina framtida val. Att laga tak och rensa diken formar inte platsen, men är bra att få gjort och skönt att ha färdigt när du väl har bestämt dig för vilka stora förändringar du vill göra.

Lärdomar

Vad hade vi då gjort annorlunda om vi hade börjat om idag? Vi hade till exempel inte startat upp grönsaksodlingen första året genom att gräva varje kvadratmeter för hand. Det var en dum idé.

Det förnuftiga hade istället varit att täcka hela ytan vi idag odlar med så mycket organiskt material vi kunde uppbringa och sedan låta den vara, kanske under plansiloplast, medan vi byggt upp infrastrukturen

man behöver runt en odling med stängsel, gårdsbutik, grönsaksskölj, kylrum, redskapsförvaring m m. Vi borde inte skaffat några får förrän alla stängsel var uppe, traktor med vallredskap och all stängseljordning fungerade. Vi borde helt enkelt inte börjat med själva verksamheterna förrän de flesta av stödfunktionerna runt omkring var på plats.

Fast tänker man ett varv till så hade det inte varit möjligt för vi visste ju inte då vad vi vet idag. Hade någon berättat det för oss så hade vi förmodligen inte lyssnat. Och kanske, kanske hade det inte varit lika intensivt roligt? Att reflektera över tiden som gått och fundera över det man fått gjort är något som vi alltid gör och som får oss att uppskatta vårt livsval än mer:

Varje år sedan vi flyttade till gården gör vi en sammanställning av vad vi gjort det gångna året. Det är lätt hänt att arbetsdagarna går och efter en tid minns vi inte om det skett några framsteg. Att göra-listor har de flesta och de kan ibland kännas övermäktiga, men när "redangjort-listan" också är lång blir det en uppmuntran vi behöver den 24 oktober som är årsdagen för övertaget.

YLVA LUNDIN OCH JONAS DAHL bor på Östängs gård utanför Alingsås. Blogg: www.ostangsgard.se. Facebook: www.facebook.com/ostangsgard. Instagram: @ostangs_gard.